

УНГАР ДАХЬ МОНГОЛЫН ӨВ СОЁЛЫН ДУРСГАЛУУД

Ерөнхий редактор
БИРТАЛАН АГНЕШ

Төслийн удирдагч
САМПИЛДОНДОВ ЧУЛУУН

TREASURES OF MONGOLIAN CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE IN HUNGARY

Edited by ÁGNES BIRTALAN

Project leader
SAMPILDONDOW CHULUUN

Улаанбаатар – Будапешт
Ulaanbaatar – Budapest
IAMS – ELTE
2020

CONTENT

Introduction of the Series (<i>Sampildondow Chuluun</i>)	6
Greetings (<i>Erdenetsogt Sonintogos</i>)	7
Magyars and Mongols (<i>Ágnes Birtalan</i>)	8
■ Hungarians' Interest in Mongolian History, Language and Culture	11
Brief Survey of Mongolian Studies in Hungary (<i>Ágnes Birtalan</i>)	13
■ The Department of Mongolian and Inner Asian Studies, Eötvös Loránd University (ELTE) Budapest	15
■ Philology and Fieldwork	18
The Mongolian Manuscripts and Blockprints in the Oriental Collection of the Library of the Hungarian Academy of Sciences (<i>Ágnes Birtalan</i>)	21
■ A Brief History of the Oriental Collection	21
■ The Mongolian and Manchu Collection	23
■ The Tibetan Manuscripts and Blockprints from Mongolia	25
Specimina of Mongolian Manuscripts and Blockprints in the Oriental Collection (<i>Attila Rákos</i>)	26
Samples of Tibetan Manuscripts and Blockprints from Mongolia (<i>Gergely Orosz</i>)	62
The Museum of Ethnography (<i>Gábor Wilhelm</i>)	68
Vilmos Diószegi's Shamanic Objects (<i>Gábor Wilhelm</i>)	69
■ Photos	88
The Hans Leder Collection in the Museum of Ethnography (<i>Adrienn Gecse</i>)	99
Thangkas, Ritual Cards, Votive Plaques, Stupas, Cam Figures and other Ritual Objets (<i>Krisztina Teleki</i>)	101
■ Hanging Scrolls (<i>Thangka</i>)	101
■ Ritual Cards (<i>Tsakli</i>)	126
■ Votive Plaques (<i>Tshatsha</i>)	135
■ Cam Figures	140
■ Other Objects	146
Statues and Amulet (Charm) Boxes (<i>Adrienn Gecse</i>)	153
■ Statues	153
■ Amulet boxes	168
The Mongolian Collection of the Ferenc Hopp Museum of Asiatic Arts (<i>Judit Vinkovics</i>)	176
Buddhist Artefacts (<i>Judit Vinkovics</i>)	178
Special Collection of Ordos Bronze Objects (<i>Györgyi Fajcsák</i>)	215
The Hungarian National Museum (<i>Ágnes Birtalan</i>)	218
The Andor Radnóti Collection of the Hungarian National Museum (<i>S. Chuluun</i>)	219
Abbreviations	242
Bibliography	243

УГСААТНЫ ЗҮЙН МУЗЕЙН ХАНС ЛЕДЕРИЙН ЦУГЛУУЛГА

Гече Адриенн

Ханс Ледер 1843 онд тухайн үед Австри-Унгарын эзэнт улсын хэсэг байсан, одоогийн Бүгд Найрамдах Чех Улсын Опава хотод мэндэлжээ. Намтраас нь харахад тэрээр шавьж судлалыг ихээхэн сонирхож амьдралынхаа талыг шинжлэх ухааны уг салбарт зориулжээ. Ханс Ледер гайхалтай цуглуулагч байсан бөгөөд угсаатан судлал, Монгол орныг сонирхох хүртэлээ шавьж судлалыг хамаг цагаа зориулж байв. 1905 он гэхэд голдуу бурханы шашны зан үйлийн эд хэрэглэл бүхий цуглуулгатай болжээ. 1892 онд анх Монгол руу аялаад түүнээс хойш гурван ч удаа очихдоо самбаа, санаачлага, асар их хүчин чармайлтаар угсаатны эд өлгийн зүйлс цуглуулжээ. Ихэнх нь хүмүүсийн хувийн эдэлж хэрэглэж байсан зүйлс гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Тэдгээр эд өлгийн зүйлсийг айлаас, суварга, тахилгатай газраас авчээ. Өнөө бидний үед цуглуулгын энэ арга ёс суртахууны хувьд байж боломгүй мэт санагдах авч цуглуулагчдын нүдээр бол түүний цуглуулганд онцгой үнэ цэнэ нэмж, магадгүй жинхэнэ эх болохыг харуулах юм. 4500 гаруй эд өлгийн зүйлтэй түүний цуглуулга бүхэлдээ давтагдашгүй, хосгүй цуглуулга болох нь маргаангүй. 1930-аад оны сүүлийн хэдхэн жилд хэдэн арван мянган хүн алагдаж, лам нарыг цаазалж, бурханы шашны сүм хийдүүд, ном судрууд, эд өлгийн зүйлс, шүтээнийг устгасан хэлмэгдүүлэлт хэдэн арван жил үргэлжилсэн гэдгийг мартаж болохгүй. Ханс Ледер эдгээр эд өлгийн зүйлсийг цуглуулснаараа өнөө үгүй болсон байж болох зүйлсийг хамгаалж үлдэж чадсан юм. Ледерийн цуглуулга бурханы шашны сүсэгтнүүд амьдралдаа, өдөр тутамдаа хийдэг зан үйлийн талаар нарийн тодорхой мэдээлэл өгсөөр ирсэн билээ. Тэрээр 1882–1905 оны хооронд цуглуулгаа хийсэн бөгөөд Европын хэд хэдэн угсаатны зүйн музейд: Венийн Велт музей, Штутгартын Линденийн нэрэмжит музей, Хэйдэлбэрг хотын Угсаатны зүйн музей, Лейпциг хотын Угсаатны зүйн музей, Ганбург хотын Угсаатны зүйн музей, Будапештийн Угсаатны зүйн музей, Прагийн Угсаатны зүйн музейд түүний цуглуулгын эд зүйлс хадгалагдаж байдаг.

THE HANS LEDER COLLECTION IN THE MUSEUM OF ETHNOGRAPHY

Adrienn Gecse

Hans Leder was born in 1843 in Javornik, then part of the Austro-Hungarian Monarchy, today Opava in the Czech Republic. According to his contemporaries, his greatest passion was entomology, and he dedicated the first part of his life to this science. He was a significant collector and participated in entomological activities, up until his attention turned to ethnography and Mongolia. By 1905, he became a renowned collector of mainly Buddhist ritual artefacts. He first travelled to Mongolia in 1892, followed by three more trips to the country, all focused on collecting ethnographic items in ways that required resilience, creativity and outstanding dedication. It is important to note that most of the objects came from people's personal use. It means that they belonged to the altars of yurts, or they had been taken from stupas and other sacred places. In our days this method of collection may seem morally unacceptable for some, but in the eyes of the collector, this added unique value, perhaps some kind of authenticity to his findings. Indisputably, with over 4,500 items, the size of his collection as a whole is exceptional. We must not forget that in the late 1930s, within a very brief period, tens of thousands of people were killed, lamas executed, Buddhist monasteries, manuscripts, artefacts and relics destroyed, and the repression continued for decades. With his work, he managed to preserve objects that otherwise would have been lost by now. The Leder collection gives a deep insight into the lives and daily rituals of Buddhist devotees, showing us a slice of Buddhist traditions that had been eliminated by the purges for decades to come. He accumulated the items between 1882 and 1905, which are scattered now over several ethnographic museums in Europe: Weltmuseum Wien, Linden-Museum Stuttgart, Völkerkundemuseum der J. & E. von Portheim Stiftung Heidelberg, Grassimuseum für Völkerkunde zu Leipzig, Völkerkundemuseum Hamburg, Néprajzi Múzeum Budapest and Náprstek Museum Prague.

Until today, the Leder collections have been described in the greatest of detail by the publication entitled *The Mongolian Collections: Retracting Hans Leder*, edited by Maria-Katharina Lang and

Өнөөдрийг хүртэл Ледерийн цуглуулгын талаар Мариа-Катарина Ланг, Штефан Бауер нарын эмхэтгэсэн *Монголын цуглуулгууд: Ханс Ледерийн цуглуулга* бүтээлд хамгийн дэлгэрэнгүй тайлбарласан бий. Энэхүү цуглуулгын тухай танилцуулганд бид түүхэн баримт, бусад мэдээлэлд тулгарлаа. Бид Будапешт хотын Угсаатны зүйн музейд хадгалагдаж буй цуглуулгын тухай илүү нарийн дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгөх одоогийн төслөө улам өргөжүүлэхээр ажиллаж байна. Манай музей анх 1904 онд, дараа нь 1905 онд хоёр удаа цуглуулагчдаас эд зүйлс худалдан авсан байдаг. Музейн бүртгэлээс харахад Ханс Ледерийн нэртэй холбоотой 600 орчим эд зүйлс байгаагаас тал орчмыг монголоос авчирсан байна. Тухайлан энэ цуглуулгад хамаарах зүйлсийг шинээр данслаагүй боловч музейд дараах зүйлс байдгийг 1963 онд эдгээр материалыг судалж байсан Лумир Йислын тэмдэглэлээс мэдэж болно. Үүнд: 207 цац, хоёр баримал, 32 шавар суварга, нэг хүрэл суварга, цамын 22 модон дүрс, 50 гаруй жижиг хүрэл баримал, хэд хэдэн бар, цаасан шуумал, дөрвөн хүрд, шатрын 89 мод, гурван очир, нэг титэм, хоёр гавлан аяга, жижиг хэмжээтэй 219 зураг буюу загал зураг, олон шүтээн зураг, модон барын зураг болон янз бүрийн зургууд байна. (Lang-Bauer 2013:9–24). Ханс Ледерийн энэ гайхамшигтай өвөөс бид шүтээн зураг, зураг, цац, цамын дүр, шатрын мод, баримал, гуу, бусад шүтээн нийт 60 зүйлийг танилцуулах юм.

Stefan Bauer. In regard to the historical facts and other data that we share in present introduction of the collection, we rely on this publication. This is the work we aim to further expand in this current project by giving even more detail about the collection housed in the Museum of Ethnography in Budapest. The Museum purchased items twice from the collector, first in 1904, then in 1905. According to the Museum register, there are nearly 600 items that we can link to the name of Hans Leder, and around half of these are from Mongolia. We do not have an up-to-date inventory of the objects that belong to this particular collection, but we do know from the notes of Lumír Jisl, who studied the material in 1963, that the museum then held 207 *tshatshas*, two grand reliefs, 32 clay and one bronze stupas, 22 wooden figures of Tsam dancers, more than 50 small bronze sculptures, several printing plates and papier-mâché figures, four prayer wheels, 89 chess figures, three *vajra*, one "titim" crown, two skull cups, 219 miniature paintings or *tsaklis* and many *thangkas*, woodprints and various paintings (Lang-Bauer 2013:9–24). From this remarkable legacy of Hans Leder, we will introduce hanging scrolls, ritual cards, votive plaques, Tsam and chess figures, statues, amulet boxes and other relics, altogether 60 objects.

№ 59734

VIII Богд Жавзандамба хутагт

Фото зураг, уран зураг хосолсон зураг бол XVII зуунд Гэлүгвагийн урсгалыг Халх Монголд дэлгэрүүлэхэд гол үүрэг гүйцэтгэсэн алдартай хувилгаан Өндөр гэгээн Занабазар (1635–1723)-ын хойд дүр VIII Богд Жавзундамба Агваанлуvsанчойжинямданзанванчүг (1869–1924) хутагтын хөрөг юм. VIII Богд Жавзундамба хутагт төвөд хүн байсан бөгөөд 1911 оноос 1921 оныг хүртэл Тусгаар тогтносон Монгол улсын шашин төрийг хослон баригч хаан, Богд хаан хэмээн өргөмжлөгджээ. Энэ зураг тэдгээр оноос өмнөх юм. Богд хаан сэнтийдээ завилсан байна. Тэрээр монгол дээл, монгол маягийн малгай өмсчээ. Баруун мутартаа лянхуа цэцгийн иш барьж, зүүн мутраа залбирах мэт зангажээ. Дамар, цөгц, номын хүрд, өргөлийн зүйлтэй гавлан аяга зэрэг зан үйлийн хэрэгсэл өмнө нь байна. Зэсэн дээр гагнаж тогтоосон байна.

Нэр: *Наймдугаар Богд Жавзундамба хутагт*; мон. *Naimdūyār boyda gegen, Jībjudamba qutuγtu*; тө. *Ngag dbang blo bzang chos kyi nyi ma bstan 'dzin dbang phyug, Khal kha rje btsun dam pa sku phreng brgyad pa*

Цаг үе: XX зууны эхэн

Ерөнхий шинж: 11.5×8 см, загал зураг, фото зураг; гууль, цаас, зурсан, даавуун дээр будсан

Байршил: Угсаатны зүйн музей, Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 59734

Цуглуулгад ирсэн: 1905 оны 12 дугаар сарын 5

Мөн үзэх: collection.neprajz.hu; moncol.net

Portrait of the Eighth Bogd Jebcündamba Xutagt

This collage of photography and painting shows the Eighth Bogd Jebcündamba xutagt, Agwaanluvsančojjinyamdanjanwančüg (1869–1924), a reincarnation of Öndör Gegeen Janabajar (1635–1723), the eminent monk who had a major role in spreading the Geluk teaching in the area of the Khalkha Mongols in the 17th century. His reincarnation, the Eighth Bogd Jebcündamba xutagt was with Tibetan origin and became the theocratic king of the sovereign Mongolia from 1911 to 1921 bearing the title “Bogd хаан” (‘holy king’). This image is earlier and shows him sitting in a meditative posture on cushions and a lion throne. He wears a Mongolian shirt and a kind of Mongolian hat. He shows the gesture of bestowing fearlessness and holds the stem of a lotus flower with his right hand. His left hand displays the gesture of meditation. Ritual objects are placed in front of him including a *damaru* drum, a butter lamp, the wheel of Dharma, and a skull-cup with inner offerings. The image is soldered to a piece of brass.

Name: *Khal. Naimdugaar Bogd Jawjandamba xutagt; Mong. Naimdūyār boyda gegen, Jībjudamba qutuγtu; Tib. Ngag dbang blo bzang chos kyi nyi ma bstan 'dzin dbang phyug, Khal kha rje btsun dam pa sku phreng brgyad pa*

Period: beginning of the 20th century

Physical features: 11.5×8 cm, *tsakli*, photograph; brass, paper, painted, pigment on cotton

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 59734

Acquisition: collected on 5 December 1905

See also: collection.neprajz.hu; moncol.net

БАРИМАЛ, ГУУ

Гече Адриэнн

БАРИМАЛ

Баримал шашны үйл ажиллагаанд гол үүрэгтэй тул Монголд ихээхэн анхаардаг. Баримал бол бурханы шашны уламжлал, эгэл ардын өдөр тутмын шашны үйлд голлох үүрэгтэй. Шүтээний газар, сүм хийд, гэр ер хаана ч залсан байлаа маш ихээр хүндлэн, арчилж хамгаалдаг. Хүрэл, чулуу, мод, шавар, цаас бүр тосоор хүртэл хийсэн байдаг. Нарийн хийцтэй урлагийн бүтээл байхаас эхлээд зохилдоо, харьцаа алдсан баримлууд ч ач холбогдлоо алддаггүй. Бурхан, бодьсатва, шашны өндөр дээд хүмүүсийг баримлаар төлөөлүүлэн лам, сүсэгтнүүд мөргөл үйлдэх, бясалгалдаа түүнд төвлөрдөг. Социалист нийгмийн үеэс өмнө тийм баримлуудыг захиалгаар голдуу хийдэг байжээ. Чинээлэг хүмүүс бурханы шашны олон дүрүүдийг тусгайлан захиалж хийлгэдэг байв. Үнэтэй материалаар хийлгэх нь өөрийн болоод хамаг амьтны тусын тулд буян хурааж байгаа хэрэг бөгөөд энэ нь бурханы шашны ёс зүйн үндсэн зарчим юм. Буян хураана гэдэг нь эрүүл саруул, элбэг баян байх, гэгээрэлд хүрэх зам мөрт туслах хүч юм. Энэ санаа нь уран зураач, дархчуудад өгөөжтэй нь тодорхой. Тэд хувь нэмрээ оруулна мөн мэргэжлийн чадвар нь өсөж дэвжинэ. Хувь хүн, сүм хийдүүд, лам нар захиалж, бүтээлгэж байсан. Бичиж тэмдэглэсэн материал ховор байдгаас XVII зууны зураач, шашны тэргүүн, алдарт Занабазар зэрэг нэртэй зарим урлаачдаас бусад урлаачдын талаар мэдээлэл бага, тогтооход хэцүү билээ. Бурханы шашны чинадын мөн чанараас үүдэн бүтээл нь урлаачаасаа илүү чухал байна. Нууцлаг, хүмүүний ертөнцийн бус зүйлийг чинадын гэж нэрлэж байгаа юм. Бурхан урлаачид бүтээл бүрийг онцгой хийхийн тулд хэн бүхний хүрч чаддаггүй тэрхүү ертөнцтэй холбогдоно. Энэ бүлэгт Мариа Катарина Ланг, Штефан Бауэр нарын каталоги, номонд (Gecse 2016) ороогүй эд зүйлсэд анхаарал хандуулав.

STATUES AND AMULET (CHARM) BOXES

Adrienn Gecse

STATUES

Statues, due to their role in religious ceremonies, receive particular attention in Mongolia. They are central to Buddhist traditions and the daily religious practices of ordinary people. They are highly respected and carefully looked after whether they are placed in a shrine, a temple or a yurt. In their production, bronze, stone, wood, clay, paper and even butter are used. They are not only highly aesthetic in most cases – even the less refined pieces strain after harmonious features and proportions –, but they achieve practical function as well. They can serve as a kind of guidance during meditation, when the practitioner focuses on the personality represented by the statue of the given Buddha, Bodhisattva, god, goddess, or a high-ranking religious leader. Prior to the period of Socialism, statues were mostly made to orders, when wealthy people specifically ordered the imagery of various Buddhist personalities. Through the use of the most precious materials, they hoped to gain merit for themselves or all living beings, which is a fundamental concept to Buddhist ethics. Gaining merit is a protective force that brings good health, financial success, and helps the individual’s path towards enlightenment. This practice proved to be beneficial for artists and artisans too, as it contributed to and shaped their professional development. An order could be made by a single person or a monastery and its monks. In lack of written sources, we do not know much about the makers or artists, it is very difficult to identify most of them, except the most well-known representatives of the art, like Dzanabadzar, the famous, 17th century artist and spiritual leader. In Buddhism, due to its sacred nature, the artwork itself is more important than its maker, despite the mysterious atmosphere that surrounds them, as they call the sacred, something that is beyond the mundane world, into daily life. Statue makers are connected to a world that is unreachable by most, creating something unique and elusive with each of their work. In this section we focus on objects that have not been included in the work of Maria-Katharina Lang and Stefan Bauer, nor were they previously described in other catalogues or publications (Gecse 2016).

Зөөлөн эгшигт (Манзушир)

Мэргэн билэг ухааны бодьсадва, Балба орныг ивээгч Манзушир бурханыг залуу гоолиг биетэй, лянхуа цэцгэн сэнтийд завилан суугаагаар дүрсэлжээ. Бурханы шашны утга зохиолд важраасана *vajrāsana* (сөхөрч суух) гэж нэрлэсэн байх боловч барууныхан Хинду нэрээр нь илүү мэддэг. Лянхуа цэцэг ургаж буй орчноосоо үл хамааран толбогүй цэврээрээ байдаг тул цэвэр ариун, төгс төгөлдөрийг бэлгэддэг. Уг цэцгийг Төв Азийн төдийгүй дэлхийн олон оронд ариун дагшинь бэлгэдэл гэж үздэг. Манзушир бурхан намжур өмссөн байх ч хөлийн үзүүр хэсэг харагдана. Баруун хөлөө зүүн гуян дээрээ тавьсан нь харагдах бөгөөд үүнийг очир завилгаа буюу важраасана *vajrasana*, важрапарянка *vajraparyanka* (Tib. *rdo rje skyil krung*) байрлал гэж нэрлэдэг (Beer 1996:158) Баруун мутраа өргөж, зүүн мутар тайлбарлах, номлох байрлалд байна (Beer 1996:156). Ээмэг, хүзүүний зүүлт, титэм зүүжээ. Энэхүү хүрэл баримлыг урлаач гоо үзэсгэлэн гэхээсээ утга агуулгыг чухалчилсан болов уу. Гэвч баримлын хэм, галбир төгс зохицолтой, гүн сүсэглэлд татаж чадах мэт. Ийм энгийн байгаа нь Ханс Ледер эд өлгийн зүйлийг цуглуулахдаа айлаас худалдаж авах, тухайн орны олон газрын сүм хийдийн шүтээнээс заримдаа нууцаар авах зэрэг газар дээрээ шууд авч байсантай холбоотой (Lang-Bauer 2013:15). Тухайн үед уг жижиг баримал, эзнийх нь санхүүгийн хэрэгцээнд дүйж байсан бололтой.

Нэр: *Манзушир, Манзашир, Манзушир*; мон. *Manjusiri, Manjasiri*; тө. *‘Jam dpal*; скр. *Mañjuśrī*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 13×7×6 см; хүрэл; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55843

Цуглуулсан: Төвдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Mañjuśrī

Mañjuśrī, the bodhisattva of transcendental wisdom and a patron of Nepal, is depicted as a slender youth, sitting on a lotus throne in a lotus posture. The Buddhist literature refers to it as *vajrāsana*, but the West tends to use its more widely known Hindu name. The lotus, which symbolizes absolute purity and perfection, stays unstained regardless of the environment it grows from, and it is considered a sacred symbol in many parts of the world, not only in Central Asia. The bodhisattva wears a skirt but the outlines of his feet are visible, and we can see his right foot forward over the left thigh, which we call the *vajrāsana* or *vajraparyanka* (Tib. *rdo rje skyil krung*) posture (Beer 1996:158). His right hand is raised high, while his left hand is in the so called *virtaka mudrā* of reasoning or explanation of the teachings (Beer 1996:156). He also wears earrings, necklaces and a crown. The workmanship of the bronze statue as a whole is almost stylized, as if function were more important for its maker than beauty. And still, due to its delicate iconometry, the figure emits perfect harmony and invites devotees for deep meditation. We can easily attribute this simplicity to the fact that Hans Leder purchased artefacts of his collection directly from the yurts, and at times he secretly took them from sacred shrines at various places of the country (Lang-Bauer 2013:15). Most probably, at the time of making, the monetary value and hence the elaboration of this small piece had been equal to the financial situation of its original owner.

Name: Khal. *Manjšir, Manjašir, Manjuširi*; Mong. *Manjusiri, Manjasiri*; Tib. *‘Jam dpal*; Skr. *Mañjuśrī*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 13×7×6 cm; bronze; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55843

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

Бакула найдан

Шагжтүв бурханы арван зургаан тэргүүлэх шавийн нэг нь Бакула (Tib. *gnas brtan ba ku la*) юм. Тэрээр Бурхан багштай уулзаад өтөл насандаа бурханы шашинд орж машид богино хугацаанд архадын дайтад хүрчээ. Түүнийг ихэвчлэн эд баялгийн бэлгэдэл үхэр хулгана барьснаар дүрсэлдэг бөгөөд энэ баримал ч мөн адил ажээ. “Бурханы шашны сургаалиудыг бүгдийг ойлгоход шаардагдах-таван мэдрэхүйг сайжруулж, зургаан билиг барамидыг олж авах, хоосон чанарыг ойлгох, хайраа харуулах чадвар, амьтай бүхнийг энэрэл нигүүлсэх хүчтэй.” (Bakula. In: *Chinese Buddhist Encyclopedia* (“Хятадын бурханы шашны нэвтэрхий толь”-д)). Гуулиар цутгасан энэ баримлын суурин дээр ургамлын дүрс байх агаад энэтхэгт эрт үеэс модыг ариун гэж үздэг байжээ (Beer 1996:48). Бакула архад лам хуврагууд,

Arhat Bakula

Bakula, the Elder (Tib. *gnas brtan ba ku la*), is one of the sixteen principal students of Buddha Śākyamuni. He embraced Buddhism in old age after meeting the Tathagata Śākyamuni and quickly attained the level of an arhat. He is often depicted with the wealth-bestowing mongoose as in case of this statue too, “which has the power to grant the requisites for understanding all of the Buddha’s teachings – refinement of the five senses, the ability to attain the six paramitas, understand shunyata and manifest love and compassion for all beings” (Bakula. In: *Chinese Buddhist Encyclopedia*). The throne of this cast brass statue is engraved with the signs of vegetation, as trees had been endowed with sacred qualities already in ancient India (Beer 1996:48). The Arhat wears a robe, the traditional attribute of lamas or high rank dignitaries.

ихэс дээдсийн уламжлалт шинж тэмдэг болсон урт өмсгөл өмсжээ.

Нэр: *Бакула*; мон. *Bakkula*; тө. *Ba ku la*; скр. Skr. *Bakula*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 8.5×7×5 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55821

Цуглуулсан: Төвдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Name: Khal. *Baxulaa*; Mong. *Bakkula*; Tib. *Ba ku la*; Skr. *Bakula*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 8.5×7×5 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55821

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55843

№ 55821

№ 55842

Цаглашгүй наст (Аюуш)

Мөнх насны бурхан Авид бурханы нэг дүр, Жанрайсэг бурханы оюун санааны эцэг гэгддэг Цаглашгүй наст (тө. *Tshe dpag med*) Очирт хөлгөний оройн дээд таван бурханы нэг, диваажингийн орноо орших бурхан юм (Stooke 1961:214) Цаглашгүй наст гарын алгыг зөрүүлж өвөр дээрээ тавин завилан сууна. Зүүн гарын алгыг баруун алганы доор тавьсан нь “арга ухаан буюу чадвар нь оюун билиг буюу хоосон чанарын тухай ойлголтоос үүдэлтэй”-г илэрхийлнэ (Beer 1996:154). Тэрээр бясалгалын төгс байрлалд байна. Ихэд чимэглэсэн титмээс гадна ээмэг, хүзүүний зүүлт, бугуйвч тэр байтугай бугалгандаа зүүлт зүүсэн нь бие болоод сэтгэлийг амирлуулан бясалгалын чинадад хүрэхэд туслалт юм. Цаглашгүй наст амгалан, бурханлаг төрхтэй (Bodhisattva & Bodhisattva Appearance. In: *Himalayan Art Resources*. (Бодьсадва, Бодьсадвагийн гадаад байдал. “Гималайн урлагийн бүтээлүүд”-д)) дүрслэгджээ.

Нэр: Цаглашгүй наст, Аюуш, Цэгмид, Цэвэгмэд;
мон. *ᠴайласи үгеи насун, Аюуси*; тө. *Tshe dpag med*; скр. *Amitāyus*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 14.5×9.5×7 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55842

Цуглуулсан: Төвөдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Amitāyus

Amitāyus (Tib. *Tshe dpag med*) – known as an aspect of Amitābha –, the Buddha of Eternal Life and the spiritual father of Avalokiteśvara, is one of the five cosmic Buddhas of Vajrayāna Buddhism, who lives in the Sukhāvati heaven (Stooke 1961:214). He is seated with his hands in his lap in the *dhyāna mudrā* of meditation. The left hand is placed below the right, symbolizing that “the accomplishment of method or skilful means has to arise from a direct understanding of wisdom or emptiness” (Beer 1996:154). We can see him seated in a perfect state of meditation. He wears a richly decorated crown as well as earrings, necklaces, bracelets and even bangles, all to help his devotees to reach the same meditative state through his aesthetic harmony and perfect proportions that calm body and mind alike. Amitāyus has a Bodhisattva appearance in contrast with Amitābha’s Buddha appearance, that is, he is depicted as a peaceful, god-like figure (Bodhisattva & Bodhisattva Appearance. In: *Himalayan Art Resources*.).

Name: Khal. *Caḡlaṣḡii nas, Ayuus, Cegmid, Cewegmed*;
Mong. *ᠴайласи үгеи насун, Аюуси*; Tib. *Tshe dpag med*;
Skr. *Amitāyus*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 14.5×9.5×7 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55842

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

Молон тойн

Шагжтүв бурханы анхны шавь нарын нэг Молон тойн лянхуа цэцэг дээр, баруун мутартаа дулдуй барин зогсоно. Дулдуй гэдэг нь үзүүртээ цагирагтай саваа юм. Урлаач юм уу захиалагчийн хүслээр дулдуйн үзүүрийн цагирагийн тоо янз бүр байна. Хутагт дөрвөн үнэнийг илэрхийлэх дөрвөн цагираг, арван хоёр шүтэн барилдлагыг илэрхийлэх арван хоёр цагираг байж болно. Лам хуврагууд дулдуйг амьтан айлгах, хандив өглөг цуглуулахаар хувраг ирж буйг мэдэгдэх зорилгоор амьдралдаа ашигладаг байжээ (Kieschnick 2013:113). Молон тойн даруухан эмжсэн хувраг хувцастай ажээ. Молон тойн сүсэгтний бодол, сэтгэлийг унших, өвчин зовуурь, баяр хөөрийг мэдрэх, түүний учир шалтгааныг тайлах зэрэг гайхамшигтай чадваруудтай байжээ (Bodhanada 1988). Түүний энэхүү ер бусын чадварууд энд түүнийг гурав дахь мэлмий буюу билгийн мэлмийтэй зурах шалтгаан буй заа.

Нэр: Молон тойн, *Moodgalawani*; мон. *Modyalavani, Molon toyin*; тө. *Mo 'u dgal mtshan*; скр. *Maudgalyāyana*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 9.5×4 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55850

Цуглуулсан: Төвөдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Maudgalyāyana

One of the historical Buddha’s main disciples, Maudgalyāyana is represented here standing on a lotus pedestal, holding a *khakkhara* in his right hand. A *khakkhara* is a ring staff with a central stick, to which rings are attached. The number of these rings vary, depending on the meaning the maker or the customer who ordered the piece would like to endow the statue with. Four rings can represent the Four Noble Truths, while twelve can symbolize the twelvefold chain of cause and effect. Considering the wondering life of monks, one possible use of the staff is especially practical. It can help to frighten off animals, and also alerts a donor to a monk’s presence, while he is collecting alms (Kieschnick 2013:113). He is dressed in a monk’s robe that is humbly decorated on its edges. Maudgalyāyana possessed extraordinary abilities, such as reading the minds and hearts of devotees, feeling their pain and pleasure, and he understood how they come to be as they were (Bodhanada 1988). These magic abilities might be the reason for being depicted here with a third eye or a wisdom eye.

Name: Khal. *Molon toin, Moodgalawani*; Mong. *Modyalavani, Molon toyin*; Tib. *Mo 'u dgal mtshan*; Skr. *Maudgalyāyana*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 9.5×4 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55850

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55850

Шарийбуу

Шарийбуу Молон тойны хамт Шагжтүв бурханы гол шавь байжээ. Олон эх сурвалжид түүнийг төрсөн тосгон Налакадаа нирваан болсон гэж тэмдэглэсэн байдаг (Prasad 1988:175–176). Палийн сударт түүнийг хоёр дахь бурхан гэж эрэмбэлжээ. Бурханы шашны бусад гэгээнтнүүдээс ялгаатай нь түүнийг бурханы шашны сүм хийдийн амьдралаар амьдарсан лам хувраг хүний төрхөөр дүрсэлжээ (Ray 1999:131–133). Шарийбуу лянхуа цэцэг дээр зогсоно. Баруун мутраа ном айлдах мэт авч, эрхий, дунд хуруугаа нийлүүлжээ (Beer 1996:156). Зүүн мутарт барьж буйг сайтар нягталваас судар бололтой. Чимэглэл багатай энгийн хуврагийн хувцас өмссөн байна. Уг бүтээл дэх билгийн мэлмий, урт чих нь гэгээрэл, энэрэл нигүүлслийг илэрхийлнэ. Гайхалтай сайхан урласан урлагийн бүтээл биш ч гуулины зөөлөн өнгө үзэмжтэй болгожээ.

Нэр: Шарын хөвүүн, Шаарийбуу; мон. *Šaribudai*; тө. *Shā ri'i bu*; санср. *Śāriputra*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 4×9.5 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55851

Цуглуулсан: Төвөдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55851

Śāriputra

Śāriputra, together with Maudgalyāyana, was one of the chief disciples of the Buddha. According to various sources, he attained Parinirvāṇa in the same village where he was born, that is in Nālaka (Prasad 1988:175–176). In the Pāli Canon he is ranked as the second Buddha. Contrary to other Buddhist saints, he is depicted as a settled monk, who lives in accordance with classical monasticism and he embodies scholarly ideals (Ray 1999:131–133). Śāriputra is shown here standing on his lotus pedestal. His right hand is in the *varana mudrā* of reasoning or explanation of the teachings, formed with the thumb and the third finger touching (Beer 1996:156). Considering what he embodies, we can assume that the object he holds in his left hand is a *sūtra*. He wears a very simple monk's robe, imperceptibly decorated. The wisdom eye and long ears that appear on this representation, indicate enlightenment and compassion. This is not a greatly elaborated work of art, rather a simplified piece to the beauty of which the calming tone of brass significantly contributes.

Name: Khal. *Šariin xöwüün, Šariwu*; Mong. *Šaribudai*; Tib. *Shā ri'i bu*; Skr. *Śāriputra*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 4×9.5 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55851

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55853

Бисман тэнгэр

Хойд зүгийн тэнгэрийг сахигч, догшин дүрт дөрвөн махранзын нэг Бисман тэнгэр. Тэдгээр бурхад гэрт, сүм дуганд аль байгаа газраа сахин хамгаалдаг. Мөн ер бусын хүчтэй армиа удирдан бурханы шашныг сургаал номлолыг хамгаалдаг байна (Linrothe 1999:20). Бисман тэнгэрийг түгээмэл дүрсэлдэг жишгээр хуяг дуулгатай, хүнд гуталтай дүрсэлсэн байх ч зэр зэвсэгийн оронд зүүн мутарт нь хулгана, баруунд нь могой байх юм. Дугуй нүүртэй, өтгөн живэр, хууз сахалтай, хөмсөгтэй. Шулуудын тэргүүн тэрээр зөвхөн хамгаалагч бус бас өглөгийн эзэн ажээ. Уг баримал Ледерийн цуглуулга дахь бүх метал хийцтэй баримлуудын адил цутгамал агаад гар дээрх сааралдуу өнгөөс үзвэл хэсэг хэсгээр нь цутгаад дараа нь нэгтгэжээ.

Нэр: Сайтар сонсогчийн хөвүүн, Бисман тэнгэр, Намсрай, Намтай; мон. *Vayisiravani, Namtoyisarai*; тө. *rNam thos sras, rgyal chen rigs bzhi*; скр. *Vaiśravaṇa*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 5×11 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55853

Цуглуулсан: Төвөдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Vaiśravaṇa

Vaiśravaṇa, who guards the northern heaven, belongs to the group of *lokapālas* or the heavenly kings, who share a wrathful appearance. They serve to protect the place, be it a yurt or a temple. They are able to command an army of demonic powers to protect the Buddha's teachings (Linrothe 1999:20). Vaiśravaṇa, as most often happens, wears a full armour and strong boots in this representation, however, instead of weapons, he seems to hold a mongoose in his left hand and a snake in his right. He has a round face with emphasized moustache, beard and eyebrows. As a leader of the Yakṣas, he is not only a protector but a benefactor too. The statue, like all examined metal statues of the Leder collection, is made by casting, and the greyish parts on the arms show where individual pieces had been assembled by soldering.

Name: Khal. *Saitar sonsogčiin xöwüün, Bisman tenger, Namsrai, Namtai*; Mong. *Vayisiravani, Namtoyisarai*; Tib. *rNam thos sras, rgyal chen rigs bzhi*; Skr. *Vaiśravaṇa*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 5×11 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55853

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

Цаглашгүй гэрэл (Авид)

Цаглашгүй гэрэл, хязгааргүй оюун билгийн бурхан Авид бол энэ цагийн язгуурын таван бурханы нэг юм (Joyce 1922:3). Түүний сууж буй дүрийг хүрлээр бүтээсэн бөгөөд будаж, алтадсан байсан нь ажиглагдана. Биеийн харьцаа бодит байдлаас өөр, толгойг нь зөрүүлсэн хөлтэй нь харьцуулахад биеийн доод хэсэг харьцангуй жижиг. Нүүр нь урагш харсан, үсээ толгой дээрээ овоолсон, түүнийг нь будсан, лянхуа суудлаар баруун хөлөө зүүн гуян дээрээ тавьж суусан. Царай гүн бясалгасан байдалтай, зүүн алгаа баруун алганы доор байрлуулж, гэгээрэлд хүрэхийн илэрхийлэл эрхий хуруунуудаа нийлүүлсэн байна (Beer 1996:154). Хөмсөгний дунд цэгтэй, чихний омог урт, хүзүүндээ гурван үрчлээстэй байгаа нь бүгд бие лагшины шинж, бурхад сахиусын чадалтай хүн (хаан г.м.) өлзийт тэмдэг мөн (Fajcsák 2007:196). Тэрээр хуврагын өмсгөл өмсөн нь түүнийг бурхан шиг харагдуулна. Энэхүү улаан өнгөт зураг чимэглэл ихтэй, бодьсдва төрхтэй амгалан дүртэй түүний өөр дүр Аюуш бурханаас илэрхий өөр харагдана. Amitabha/Amitayus Buddha. In: *Himalayan Art Resources*.

Нэр: Цаглашгүй гэрэл, Авид; мон. *Āyāsi ügei gerel, Amidiv-a, Amindev-a, Abida*; тө. *Od dpag med*; скр. *Amitābha*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 21×15.2×10 см; хүрэл; цутгамал, будаж, алтадсан

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55872

Цуглуулсан: Төвдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55872

Amitābha

Amitābha, the Buddha of infinite light and boundless wisdom, is the Dhyāni Buddha of the present era (Joyce 1922:3). This seated representation of him was made of bronze, and the remnants of its original painting and gilding are observable. The proportions somewhat differ from reality, considering that, compared to the head, the crossed legs and the upper body seem to be relatively small. He faces forward toward the viewer, he has the *uṣṇīṣa* on the top of the head marked with painting, the feet are locked in the lotus position, with the right foot over the left thigh. The face mirrors deep meditation, the hands are in the *dhyāna mudrā*, when the left hand is placed under the right with touching thumbs that represents the union of the mind of enlightenment (Beer 1996:154). There is the dot between the eyebrows, long earlobes, the three wrinkles on his neck, that all belong to the *lakṣaṇas* or auspicious signs of *mahāpuruṣas* (Fajcsák 2007:196). His traditional robe of a monk, his Buddha-like representation, and the traces of red painting clearly differentiate him from Amitāyus, his other appearance that would be richly adorned and depicted as a peaceful deity with a Bodhisattva appearance (Amitābha/Amitāyus Buddha. In: *Himalayan Art Resources*).

Name: Khal. *Caḡlaṣḡii gerel, Awid*; Mong. *Āyāsi ügei gerel, Amidiv-a, Amindev-a, Abida*; Tib. *Od dpag med*; Skr. *Amitābha*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 21×15.2×10 cm; bronze; cast, painting, gilding

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55872

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55923

Бурхан багш (Шагжтүв)

Түүхэн Будда Сиддарта Гаутама лянхуа цэцгэн суурин дээр төв төрхтэйгөөр, завилан сууна. Зүүн мутар бясалгах байрлалаар, харин баруун мутраа баруун өвдгийг давуулан газарт хүргэжээ. Энэ байдал нь бодь модны дор гэгээрснийг илэрхийлэх бөгөөд нэг мутраа өмнөө авч нөгөө мутар газар хүрэх мэт байгаа нь арга билэг, хорвоо, нирвааны нэгдлийг илэрхийлнэ. Энэ зурагт Бурхан багш хоосонд бясалган шулмасыг дарсан (Beer 1996:154). Тэрээр мэлхийгээ нээж, урагш харсан, хөх үсээ тэргүүнийхээ орой дээр ердийнхөөрөө овойлгон (ушниша) янзалжээ. Хөмсөгнийх нь хооронд харагдахуйц цэг (уурна), чихний омог урт, мөн бурхан, сахиус бурхадад байх олон онцлог шинжүүд байх ажээ. Зүүн мөрийг даган хуврагийн аливаа гоёл чимэглэлгүй орхимж унжина. Уг дүрслэл сүсэгтнүүдийг ертөнцийн хэргээс ангижруулж, энгийн хүрэхэд туслах юм.

Нэр: Бурхан багш, Шагжтүв, Шагжимаан, Шажимаан; мон. *Burqan baḡsi, Sigemiini*; тө. *Shākya thub pa*; скр. *Śākyamuni*

Гарал: Монгол, XIX, XX зууны зааг

Ерөнхий шинж: 6×10.5×13.5 см; шатаасан шавар, будсан

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55923

Цуглуулсан: Төвдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Śākyamuni

Siddhārta Gautama, the historical Buddha is seated in *vajra* posture on a lotus pedestal in his formal appearance. His left hand is in the *mudrā* of meditation, while his right, extended across the right knee, in the earth touching or earth-pressing (*bhūmisparśa*) mudra. The latter symbolizes the Buddha's enlightenment under the bodhi tree, while one hand in the *dhyāna mudrā* and the other in the earth touching mudra together symbolizes the union of method and wisdom, *saṃsāra* and *nirvāṇa*. In this posture Śākyamuni defeated Māra while meditating on emptiness (Beer 1996:154). He gazes forward with opened eyes and his blue hair ends in the usual protrusion (*uṣṇīṣa*) on the top of his head. There is the already scarcely visible dot (*ūrṇa*) between the eyebrows and the long earlobes, characteristics of many buddhas and deities. Across the left shoulder are the outlines of a monk's robe, without any trace of decoration. This representation emits simplicity, which helps devotees detach themselves from worldly matters.

Name: Khal. *Burqan baḡš, Śaḡjitiw, Śaḡjimaan, Śaḡjimaan*; Mong. *Burqan baḡsi, Sigemiini*; Tib. *Shākya thub pa*; Skr. *Śākyamuni*

Origin: Mongolia, turn of the 19th and 20th centuries

Physical features: 6×10.5×13.5 cm; baked clay, painting

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55923

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55922

Богд Зонхов

Богд Зонховын баримлыг шавраар хийсэн байх бөгөөд сайн хадгалагджээ. Цуглуулганд ирснээс хойш зуу гаруй жил өнгөрсөн хэдий ч будаг нь бараг арилаагүй байх юм. Богд Зонхов бол Төвөдийн бурханы шашны томоохон шинэчлэгч, Гэлүгвагийн урсгалыг үүсгэгч билээ. Тэрээр Төвөдийн зүүн хэсгийн Амдо мужид төрж, бурханы шашны сургаал номлолуудыг эрэлхийлэн олон жил хэрэн явжээ. Тэгсний ачаар төвөдийн бурханы шашны бүхий л уламжлалуудыг судалж, XIV зууны төвөдийн бурханы шашны хамгийн чухал дэг сургуулиудыг нэгтгэсэн Гэлүгвагийн урсгалыг үүсгэжээ (Thurman 2006). Уг шавар баримлаас түүнийг онцлог шинжүүдээр нь төвөггүй таньж болно. Үүнд: шар овоодой малгай, хуврагийн хувцас, мутраа ном айлдах, ном хаялцах байдалтай (ном заах мутарлага) зүрхэн тушаа авсан байна (Beer 1996:153). Мөрөнд нь хоёр лянхуа цэцгийн иш, түүний баруун мутарт оюун билгийн илд, зүүнд нь ном байна. Хөлөө завилж, өнгө алагласан лянхуа цэцгэн дээр заларна.

Нэр: Зонхов, Зунхав; мон. *ᠴᠣᠩᠬᠠᠫᠤ*; тө. *Tsong kha pa*

Гарал: Монгол, XIX, XX зууны зааг

Ерөнхий шинж: 12.5×17 см; шатаасан шавар, будсан

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55922

Цуглуулсан: Төвдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Tsongkhapa

Given the fact that the statue had been made of such a delicate material, that is, of clay, it is still in an exceptional condition. Over a hundred years had passed since its collection, but the painting seems to be almost intact. Tsongkhapa was a big reformer of Tibetan Buddhism and the founder of the Gelugpa school. He was born in the Eastern Tibetan Amdo province, but spent years travelling in search of various Buddhist teachings. Thanks to this, he could study all traditions of Tibetan Buddhism, and the sect that he established was a synthesis of the most important Tibetan Buddhist schools of the 14th century (Thurman 2006). On this clay statue we can easily recognize him by his usual attributes: the yellow paṇḍita hat, the monastic clothing, and the gesture of explanation and argumentation (*dharmacakra mudrā*) at the heart (Beer 1996:153). He holds the stems of two lotus flowers at his shoulders, the right of which holds the wisdom sword, and the left, a book. The legs are folded in the vajra posture on top of a colourful lotus pedestal.

Name: Khal. *Jonxow, Junxaw*; Mong. *ᠴᠣᠩᠬᠠᠫᠤ*; Tib. *Tsong kha pa*

Origin: Mongolia, turn of the 19th and 20th centuries

Physical features: 12.5×17 cm; baked clay, painting

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55922

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55844

Оточ Манал

Бурханы шашны тодорхой урсгалуудад Шагжтүв бурхан бол цор ганц үүрдийн бурхан агаад цаглашгүй олон дүрээр үзэгдэнэ гэдэг. Түүнээс гадна хүмүүний зовлонг Бурханы шашны номлолын төвд үзэж, гэгээрэлд хүрэхэд эрүүл бие чухал хэмээжээ. Ингэж оточ Бурхан Манал бий болжээ. Лам хуврагууд, энгийн ардыг гэгээрэлд хүрэх замд туслах гол үүрэгтэй (Treptow 2007:78; Deshpande 2001:1079). Шагжтүв бурхан лянхуа цэцгэн сэнтий дээр гүн бясалгалтай залрана. Хуврагын хувцас өмсжээ. Урагш байрлалтай, мэлмийгээ аньжээ. Баруун мутар газарт хүрсэн, өвөр дээрээ тавьсан зүүн мутраа ном номлох байрлалаар авчээ. Чихний омог урт, ойлон толгой, хөмсөгний хооронд цэг зуржээ.

Нэр: Оточ, мон. *Otuči*; тө. *sMan bla*; скр. *Bhaiṣajyaguru*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 9.5×7.2×5.3 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55844

Цуглуулсан: Төвдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Bhaiṣajyaguru

Certain Buddhist schools believe that the historical Śākyamuni Buddha is only one manifestation of an eternal Buddha, who can appear in an infinite number of forms. Besides, human suffering was in the centre of Buddhist teaching, and a healthy body was essential in the pursuit of enlightenment. This is how the form of Medicine Buddha or Bhaiṣajyaguru could come into existence. Its main role was to assist monks and laymen in the path to nirvāṇa (Treptow 2007:78; Deshpande 2001:1079). He is seated in deep meditation on a lotus throne, and he wears a stylized monk's robe. He is represented forward looking, with his eyes closed. His right hand touches the ground, while his left, lying in his lap, is in dhyana mudra. The elongated earlobes, the cranial bump and the urna between the eyebrows are also displayed as attributes of Buddha appearance.

Name: Khal. *Otoč*; Mong. *Otuči*; Tib. *sMan bla*; Skr. *Bhaiṣajyaguru*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 9.5×7.2×5.3 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55844

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55852

Юулхорсүрэн махранз

Зүүн зүгийг сахигч Юулхорсүрэн махранз тэнгэрийн дуучид, хөгжимчдийн сахиус Гандхарва нарын хаан юм. Сүмбэр уулын зүүн оргил дээр оршино (Hetényi 1997:85). Кауравууд гэх зуун хүүгээ ер бусын чадвартай, түрэмгий болгож өсгөжээ (Frank 2010:112). Түүнийг сахигч тэнгэр, хамгаалагч хэмээн шүтдэг. Уг баримал түүнийг Сүмбэр уулыг бэлгэдэн уул нурууд, ургамал дүрээлэн суурин дээр зогсож байгаагаар дүрээлжээ. Тэрээр хүнд, олон давхаргатай баатрын өмсгөл өмсжээ. Гэвч амгалан, залуу төрхтэй ажээ. Хамгаалах, айдаас хүйдээгүйн бэлгэдэл болгон зүүн мутрын алгаа дэлгэн урагш сунгасан байна (Beer 1996:156).

Нэр: *Орон улсыг сахигч, Юулхорсүрэн*; мон. *Орон ulus-i sakiyēi, Ulus irgen-i sakiyēi, Diridišdiri*; тө. *Yul 'khor srung*; санскр. *Dhṛtarāṣṭra*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 5×11 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55852

Цуглуулсан: Төвдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Dhṛtarāṣṭra

Dhṛtarāṣṭra is the guardian of the eastern direction and king of the Gandharvas, who are the entertainers of the deities, the celestial singers and musicians. He resides on the eastern slope of mount Meru (Hetényi 1997:85). He has one hundred sons, who are known as the Kauravas and who grew up to be demonic and rapacious (Frank 2010:112). He is a guardian deity, worshipped as a protector. In this statue he is depicted standing on a pedestal, that symbolizes mount Meru, and is decorated with stylized mountain ranges and the signs of vegetation. He wears a heavy, layered attire that belongs to a warrior, but his facial expression is rather peaceful and youthful. His left hand is in the so called *abhaya mudrā*, when an open-palmed hand faces upwards, symbolizing protection and fearlessness (Beer 1996:156).

Name: Khal. *Oron ulsiig saxigč, Yulxorsüren*; Mong. *Oron ulus-i sakiyēi, Ulus irgen-i sakiyēi, Diridišdiri*; Tib. *Yul 'khor srung*; Skr. *Dhṛtarāṣṭra*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 5×11 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55852

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

Сайн бус нүдэт

Бирубагш бол баруун зүгийг сахигч бурхан, гол, нуур, тэнгис далайн лус сахиусуудын хаан юм. Тэрээр ертөнцийн төв Сүмбэр уулыг бэлгэдэн уул мэт суурин дээр зогсоно. Хуяг дуулгаа бүрэн агссан, титэм, ээмэгтэй байна. Хилэнт царай төрхтэй, бурханы шашныг хамгаалах гол үүргийг нь дөвийлгөн илэрхийлжээ. Баруун мутраа өмнөө барьжээ. Баримлын зүүн мутар нь гэмтсэн байна. Гарын алга төдийгүй, бугуй, гарын хуягаас харахад гуулин баримлыг цутгах үед гэмтсэн байж болох талтай.

Нэр: *Сайн бус нүдэт, Нүд сайн бус, Бирубагш, Жаммилсан*; мон. *Birubaṣi, Migmizang*; тө. *sPyan mi bzang*; скр. *Virupākṣa*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 5×11 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55855

Цуглуулсан: Төвдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Virupākṣa

Virupākṣa is the guardian of the western direction and king of the Nāgas, who are deities of lakes, rivers and oceans. He stands on a mountain-like pedestal, that symbolizes Mount Meru, the centre of the universe and home of the deities. He is depicted in his wrathful uniform, fully adorned with a layered armour, a crown and earrings. His furious facial expression and exaggerated features also mirror his purpose, that is, to protect the teachings of the Buddha. His right hand shows a form of the dhyana mudra of meditation. His left hand had been damaged, presumably due to a casting defect, the traces of which we can see not only on the hand but on the arms and the armour of the figure too.

Name: Khal. *Sain bus nüdet, Nüd sain bus, Birubaṣ, Jammlsan*; Mong. *Birubaṣi, Migmizang*; Tib. *sPyan mi bzang*; Skr. *Virupākṣa*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 5×11 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55855

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55855

№ 55827

Мапамба юм уу Лампрандан

Нэгэн бүлэгт хамаардаг бурхан сахиусуудын гадаад байдал төстэй, баримал дээр тухайн бурханы нэрийг бичдэггүйн улмаас хэнийг дүрсэлснийг тодорхойлох тэр бүр хялбар байдаггүй. Уг баримал Мапамба юм уу Лампрандан найдангийн аль нэгийг дүрсэлжээ. Хоёул Шагжтүв бурханы шавь нар болох арван зургаан найданд багтана. Бурхан багш нирваан хүрсний өмнө ойд суугч их найдангуудад ном айлдсан гэж өгүүлдэг. Тэд шидийн хүчээр насаа уртасгадаг агаад өнөөг хүртэл тусламж шаардлагатай хэн бүхэнд туслах чадалтай ажээ. Өргөл өргөж найдангуудаас тус хүсдэг. Мапамба, Лампрандан хоёр мутраа өвөр дээрээ тавьж хуруугаа нийлүүлэн сууснаар дүрслэгддэг. Энэ баримал инээмсэглэсэн, мэлхийгээ хагас аньсан, амирлангуй төрхтэй. Даруухан чимэглэлтэй ламын өмсгөлтэй байгаа нь илэрхийлэх санаатайгаа төгс зохицжээ.

Нэр: мон. *Asta, Āur-a-bandaya*; тө. *Ma pham pa, Lam phran brtan*; скр. *Ajita, Cūḍapanthaka*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 8.5×7×5.2 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55827

Цуглуулсан: Төвөдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Arhat Ajita or Arhat Cūḍapanthaka

Because of the similar attributes of deities who belong to the same group, and because the names of the represented figures are rarely displayed on the statues, it is not always possible to determine who had been depicted in given portrayal. This statue either depicts Arhat Ajita or Arhat Cūḍapanthaka. Both belong to the sixteen great arhats, that is, the main disciples of Buddha Śākyamuni. Tradition says that before the Buddha's nirvāṇa, he entrusted his teachings to a group of forest-dwelling great arhats. They have extended their lives through magical powers, so they are still accessible until today for those who need their assistance. Merit can be gained through offerings to these arhats. Ajita and Cūḍapanthaka are typically portrayed with two hands lying in their lap in the mudra of meditation. This figure has a smiling face and half opened eyes, that radiate peace and serenity. His monk's robe is modestly decorated, which perfectly fits the message of the portrayal.

Name: Mong. *Asta, Āur-a-bandaya*; Tib. *Ma pham pa, Lam phran brtan*; Skr. *Ajita, Cūḍapanthaka*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 8.5×7×5.2 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55827

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55816

Дорж мойву юм уу Нагнанай

Дорж мойву, Нагнанай хоёрын нэгийг энд дүрсэлжээ. Тэд хоёул Шагжтүв бурханы хамгийн шилдэг шавь арван зургаан найдангийн нэг юм. Сүсэгтнийг гэгээрэлд хүрэх зам мөрийг олоход тусладаг хүнийг найдан гэнэ (Fisher 1997:59). Найдан урагш харж, олон янзын навчисаар хүрээлүүлсэн сэнтийд заларчээ. Энэ нь ойгоор гэр хийж байсны илэрхийлэл байж болох юм. Тэрээр очир завилгаагаар суух авч намжор нь хөлийг нь хучжээ. Баруун мутраа учир шалтгааныг тайлбарлан, заах байдлаар авчээ. Нүүрэнд нь инээмсэглэл тодрох мэт, бясалгаж буйн илэрхийлэл мэлхийгээ анижээ.

Нэр: мон. 1) *Bayali-budr-a* 2) *Banabas*; тө. 1) *rDo rje mo 'i bu* 2) *Nags na gnas*; скр. 1) *Vajrīputra* 2) *Vanavāsin*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 8.2×6.8×5.2 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55816

Цуглуулсан: Төвөдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Arhat Vajrīputra or Arhat Vanavāsin

Either Arhat Vajrīputra or Arhat Vanavāsin is depicted here. Both belong to the sixteen great arhats, the most advanced disciples of Śākyamuni Buddha. An arhat is someone who can assist the believer along the path to enlightenment (Fisher 1997:59). The arhat is seated in a forward-looking posture on a pedestal, that is adorned with the outlines of various leaves. The latter can be taken as a reference to his forest-dwelling nature. He sits in a *vajra* posture, but his feet are covered with the skirt of his robe. His right hand performs the *virtaka mudrā* of reasoning or explanation of the teachings. His face looks smiling, his eyes are closed, which are the signs of being in a contemplative state.

Name: Mong. 1) *Bayali-budr-a* 2) *Banabas*; Tib. 1) *rDo rje mo 'i bu* 2) *Nags na gnas*; Skr. 1) *Vajrīputra* 2) *Vanavāsin*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 8.2×6.8×5.2 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55816

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55818

Санбу юм уу Ламчэндан

Санбу, Ламчэндан найдангийн аль нэг нь болох энд дүрслэгдсэн найдангийн сунгасан баруун мутрын эрхий, долоовор хурууны өндгийг нийлүүлэн, зүүн алгаа дээш харуулан өвөр дээрээ тавьжээ. Сэнтийд нь хайр, элбэрэл нигүүлсэл, гоо үзэсгэлэнгийн бэлгэдэл цэцгэн хээ харагдана. Эдгээр нь шүтээн зураг, уран зурагт диваажин, түүнийг хүрээлэгч сахиус бурхадын бэлгэдэл болж дэлгэрэн цэцэглэж байгаагаар дүрслэгддэг боловч голдуу баримлууд юм (Beer 1996:41). Найдангууд бол бурханы шашны төгс дүрүүд бөгөөд бурханы шашны бүхий л урсгалд тэднийг сүслэн биширдэг. Тэднийг ихэвчлэн лам хуврага байдлаар дүрсэлсэн байдаг. Гэвч тэдний зам мөр дийлэнх олонхийн хувьд хүрэхүй бэрх хэдий ч тэдэнтэй хамт байх үед саад тоггор багасаж, хялбар болно (Fisher 1997:42). Энэ найдан мэлмийгээ аньсан агаад түүний төрх бие, сэтгэлийн тэнцвэртэй байдлыг, дотоод ертөнц нь төгс төгөлдөрийг илэрхийлнэ.

Нэр: мон. *Badr-a, Bandaga*; тө. *bZang po, Lam brtan*; скр. *Bhadra, Panthaka*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 8.5×7×5.2 см; гууль; цугтамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55818

Цуглуулсан: Төвөдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Arhat Bhadra or Arhat Panthaka

The depicted saint, who is either Arhat Bhadra or Arhat Panthaka, performs the *mudrās* of explanation with his raised right hand, while his left is placed in the lap with the palm facing up, in the *mudrā* of meditation. On the pedestal one can see floral motifs, the universal symbols of love, compassion, and beauty. They are the symbols of the paradise realms and surround deities, blossoming richly on thangkas and paintings, but remain mostly stylized on sculptural representations (Beer 1996:41). Arhats embody the monastic ideal, highly respected by all Buddhist schools, and they are mostly portrayed as monks. However, because their path was beyond reach for most individuals, with time their representation became less and less ascetic and more approachable (Fisher 1997:42). He gazes forward with closed eyes, his whole appearance proves a balanced body and mind, his features close to worldly ideals.

Name: Mong. *Badr-a, Bandaga*; Tib. *bZang po, Lam brtan*; Skr. *Bhadra, Panthaka*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 8.5×7×5.2 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55818

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

ГУУ

Гууг хийж буй урлаачийн ур чадвар, үйлчлүүлэгчийн захиалгаас шалтгаалан хийц, чимэглэл нь энгийн юм уу нарийн чамин байдаг. Гууг жижиг хэмжээтэй зурганд мөн уран хийцтэй бурхан сахиусны сийлбэр нэг буюу хэд хэдийг хийх хайрцаг, янз бүрийн цац хийх модон сав болгон хэрэглэдэг. Гадна талыг нь энгийн зургаар чимдэг. Доторх нь жижиг шавар, метал юм уу цаасан шуумал байх ба баримлын хэмжээ эзэмшигчийнх нь бүтээлгэсэн зорилго мөн мэдээж санхүүгийн байдлаас шалтгаална. Эдгээр биет зүйлсэд дагалдах бичгийн сурвалж хомс, тухайн сахиус, бурханы нэрийг илэрхийлэх ямарваа тэмдэг байдаггүйгээс ямар бурхан болохыг зуун хувь тодорхойлох боломжгүй. Бүтээлгэсэн хүмүүсийнх нь нууц болж үлддэг. Өмнө нь хаана ч тайлбарлаж байгаагүй зарим зүйлсийг танилцуулж, юунд хэрэглэдэг болохыг илүү дэлгэрэнгүй өгүүлж болно.

Гуутай Намсрай (?) бурхан, олон бурхад, лам хуврагууд

Будмал гуутай уг бүтээл дээр гол сахиус нь Намсрай бурхан, түүнийг тойрон хэн нь үл мэдэгдэх найман дүр байна. Бурхан сахиусуудыг шавраар бүтээж, алтаджээ. Газар, тэнгэрийн өнгөөр дэвсгэр хийжээ. Гууны хүрээг хатуу модоор хийж, гүн улаан өнгөөр буджээ. Гаргаж тавиагүй үедээ, нүүхдээ гууг хамгаалах зорилгоор гадуур нь бүрсэн байна. Үүнтэй төстэй зүйлсийг ихэвчлэн сүсэгтнүүд мөргөл үйлдэхэд зориулан хийдэг.

Нэр: *Намсрай*; мон. *Vayisiravani, Namtoyisarai*; тө. *rNam thos sras*; санскр. *Vaiśravaṇa*

Гарал: Монгол, XIX, XX зууны зааг

Ерөнхий шинж: 13.5×10×2.8 см; мод, шавар; тосон будаг

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 57784

Цуглуулсан: collected in Mongolia, 1905

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Name: Khal. *Namtai*; Mong. *Vayisiravani, Namtoyisarai*; Tib. *rNam thos sras*; Skr. *Vaiśravaṇa*

Origin: Mongolia, turn of the 19th and 20th centuries

Physical features: 13.5×10×2.8 cm; hard wood, clay; pasting painting

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 57784

Acquisition: collected in Mongolia, 1905

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

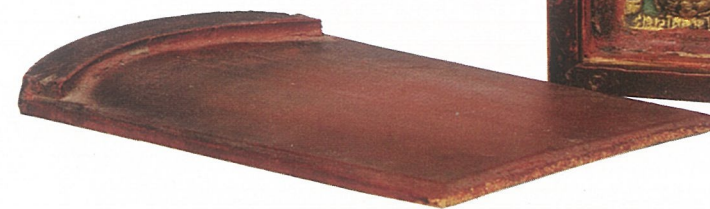
AMULET BOXES

Amulets can be simple and more complex in their making and elaboration, depending on the maker's ability and the needs of the client who ordered them. They can come in the form of small sized paintings, and also as closed boxes with one or more finely carved deities within, as these small wooden boxes often include various *tshatshas* or votive tablets. They are adorned with simple painting on the outside, and included within we can find these tiny statues of clay, metal or papier-mâché, depending on its size, its purpose, and of course, the financial situations of its owner. In lack of written sources attached to the objects or any specific mark that would verify the names of the represented deities, we often cannot identify the figures with hundred percent certainty. They remain the secrets of their original users. We will give more details of their use, through introducing some of the objects that have not been previously described elsewhere.

Amulet box with Vaiśravaṇa (?), different Buddhas and lamas

In this painted amulet box we can most probably see Vaiśravaṇa as the main deity, surrounded with eight other unidentified figures. The deities had been made of clay and painted gold, while the background shows the colour of the earth and the sky. The frame of the box is made of hard wood, then painted with deep red colour; attached to it is a cover to protect the amulet, when not in use or during travelling. Similar objects were often made to provide an opportunity for believers to practice their faith on their pilgrimage.

№ 57784

Гуутай гурван цац (Шагжтүв, Ногоон дарь эх, Цагаан шүхэрт)

Нүүрэн талдаа шилтэй, сийлбэрлэж, өнгөлсөн модон хайрцаг. Шилэн нүүрний цаана гурван бурханы дүрийг байрлуулжээ. Бурханы дүрийг ша-таасан шавраар бүтээж, алтадсан байна. Нэг нь Шагжтүв бурхан, нөгөө хоёр нь дугуйдуу цац дээр үл танигдах бодьсдва нарыг дүрсэлжээ. Цац гэдэг нь бурхад сахиусууд, шашны хүмүүсийг дүрсэлсэн баримал юм (Lang-Bauer 2013:53). Сайтар хамгаалахын тулд цацыг ямар нэг зөөлөн материал дээр байрлуулжээ. Хөвөн дэвссэн бололтой. Бурханы шашинтнуудын өдөр тутмын мөргөлдөө ижил төстэй зүйлсийг ашигладаг. Тэдгээрийг уулсын агуйд байрлуулж, эргэл мөргөлдөө явахдаа мөргөж шүтдэг. Сүм хийдийн юм уу гэрийнхээ шүтээн дээр тавьдаггүй. Хэмжээ жижиг тул шаардлагатай үед холын аянд авч явдаг байж.

Нэр: 1) Шагжамуни, Шагжимаан 2) Ногоон дарь эх 3) Цагаан шүхэрт; мон. 1) *Sigemüni* 2) *Noḡuḡan dar-a eke* 3) *Čayan sikürtü*; тө. 1) *Shākya thub pa* 2) *sGrol ma ljang khu* 3) *gTsug tor gdugs dkar*; скр. 1) *Śākyamuni* 2) *Śyāmatārā* 3) *Uṣṇīśasitāpatrā*

Гарал: Монгол, XIX, XX зууны зааг

Ерөнхий шинж: 13.2×8×4 см; шавар, шил, мод; будсан, сийлсэн

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 57787

Цуглуулсан: Монголоос, 1905 он

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 57787

Amulet box with three votive tablets

This is a carved and polished wooden box, protected with a glass front. Behind the glass plate three figures are placed. They were made of baked clay, then painted gold. One of the figures depicts Śākyamuni Buddha, and two of them represent unidentified bodhisattvas in the form of roundish *tshatshas*. *Tshatshas* are votive plaques which usually depict deities or religious personalities (Lang-Bauer 2013:53). For extra protection, the *tshatshas* are placed on some kind of soft material, probably on cotton-wool. Similar objects belonged to the daily practice of Buddhist believers. They could be placed into mountain caves and worshipped by pilgrims, we could find them in temple shrines, or on the the altar of the yurt, but due to their relatively small size, they could also travel with their owners on longer journeys, when needed to.

Name: Khal. 1) *Šagjimaan, Šajimaan* 2) *Nogoön darex* 3) *Cagaan šüxert*; Mong. 1) *Sigemüni* 2) *Noḡuḡan dar-a eke* 3) *Čayan sikürtü*; Tib. 1) *Shākya thub pa* 2) *sGrol ma ljang khu* 3) *gTsug tor gdugs dkar*; Skr. 1) *Śākyamuni* 2) *Śyāmatārā* 3) *Uṣṇīśasitāpatrā*

Origin: Mongolia, turn of the 19th and 20th centuries

Physical features: 13.2×8×4 cm; clay, glass, hard wood; painting, carving

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 57787

Acquisition: collected in Mongolia, 1905

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

Гуутай Улаан сахиус Жамсран

Модон гуутай хамгаалагч Улаан сахиусны цац. Төвөдөд Сажа урсгалын хамгаалагч хэмээдэг байсныг хожим Богд Зонховын үүсгэсэн Гэлүгвагийн урсгал авч энэ урсгалаар дамжин Монголд мөн сайн мэдэх болжээ. Түүний догшин дүр, хуяг дуулга, гартаа илд далайсан байдлаар нь төвөггүй танина. Илдээр сүсэгтнүүдийн зам дахь саад тотгорыг, сахил санваараа зөрчигсдийг даран сөнөөх юм. Зүүн гараа нугалж, баруун гараа сунгасан байгаа нь түүний дайчин дүрийг тодруулна (Thukral 2014:204). Цацыг төмөр, цаасан шуумал, шавраар бүтээдэг (Lang-Bauer 2013:53). Бүх цацны адил үүнийг мөн төмөр хэвэнд шавраар хийж, хатаагаад гадаргууг нь буджээ.

Нэр: Бэгз, Улаан сахиус; мон. *Begje, Biḡji, Ulaḡan sakiḡulsun*; тө. *Beg tse*

Ерөнхий шинж: шавар; будаг, хэв

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 57788

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Amulet box with Begtse

This wooden amulet box holds the *tshatsha* of Begtse, the protector deity. He was known as the Sakya protector in Tibet, but later became adopted by the Gelug school of Tsongkapa, through which he became popular in Mongolia too. His ferocious features, the armour and the raised hand, that holds a sword, make him easily recognizable. The sword is to slay those who obstruct the path of devotees and those who break their vows. His warrior role is further emphasized with his left arm bent, while his right arm is straightened (Thukral 2014:204). *Tshatshas* can be made of metal, papier-mâché and clay (Lang-Bauer 2013:53). This one, as most *tshatshas*, was made of clay with metal moulds, then simply dried and its surface painted.

Name: Khal. *Begj, Ulaan saxius*; Mong. *Begje, Biḡji, Ulaḡan sakiḡulsun*; Tib. *Beg tse*

Physical features: clay; painting, moulds

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 57788

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 57788

Модон гуутай Цагаан дарь эх

Уг гуу ихэд ер бусын хэлбэртэй: тэгш хэмтэй биш, доторхи цацныхаа хэлбэрийг дагасан, харахад төвөд, монголын аль алины бурханы шашинд эргэлзээгүй чухал агуулгатай уул нурууг санагдуулам. Цацыг олон зориулалтаар хийлгэдэг. Өвчин зовлон, гай барцадаас сэргийлэх, дайсныг номхотгоход туслана (Lang-Bauer 2013:53). Сүсэгтэн гэгээрэлд хүрэх зам мөрт таарах аливаа бэрхшээлийг гэтлэн давахад туслуулахаар Дарь эхийг тахиж шүтдэг учир гуутай Цагаан дарь эхийн хоёр дүрийг мөн л саад тотгорыг давах зорилгоор

White Tārās in a wooden amulet box

The shape of this amulet box is quite unusual, not symmetric, rather the silhouette follows the form of the inserted *tshatshas*, reminding the viewer of a mountain range, the importance of which is undeniable in both Tibetan and Mongolian Buddhism. *Tshatshas* are produced for various reasons. They can prevent sickness and misfortune, or pacify enemies (Lang-Bauer 2013:53). This amulet box with the two White Tārā figures were also made to overcome obstacles, since Tārā was worshipped for assisting the believer in averting difficulties on the path to enlightenment. Tārā

хийлгэжээ. Дарь эх бол монголын бурханы шашинд хамгийн өргөн олноор тахиж шүтдэг сахиус бөгөөд Төвөдөд мөн адил. Цагаан дарь эх бол оюун билгийн илэрхийлэл, хүч чадал, саруул ухааны нэгдэл юм. Хорин нэгэн дарь эх байдгаас Цагаан, Ногоон дарь эх хамгийн алдартай. Цагаан дарь эх сүсэгтэнд урт нас бэлэглэдэг (Fisher 1997:46).

Нэр: Цагаан дарь эх; мон. *Čayan dar-a eke*; тө. *sGrol ma dkar mo*; скр. *Sitatārā*

Ерөнхий шинж: мод, шавар; будаг, хэв

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 57789

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 57789

Зурхайн ордны тэмдэг бүхий гуутай Ногоон дарь эх

Хорин нэгэн дарь эхийн нэг, оюун билэг, саруул ухааны сахиус Ногоон дарь эхийн энэ дүр маш онцгой гуутай. Ногоон дарь эхийг голдуу амгалан төрхтэй залуу бүсгүйгээр дүрсэлдэг. Гэвч догшин төрхтэй дүрсэлсэн байх нь бас бий. Уг Дарь эхийг дугуйдуу хэлбэртэй, зурхайн ордны тэмдгүүдээр чимэглэсэн хайрцагны голд байрлуулжээ. Сүсэгтнүүдийн амьдралд зурхай, од гарагийн хөдөлгөөн чухал үүрэгтэй тул энэхүү гуу муу нөлөөнөөс хамгаалах зорилготой болов уу (Lang-Bauer 2013:50). Тус бүрдээ аль нэг сарыг төлөөлөх арван хоёр амьтны арав нь тодорхой харагдаж байгаа ч хоёр амьтан ор үгүй алга байгаа нь гурвалжин дүрс үүсгэх гэснээс болсон байж болох юм. Гууны ар талд хавтгай төмөр байгаа нь шавар баримлыг модон хүрээнд бат тогтоож буй зүйл ажээ.

Нэр: Ногоон дарь эх; мон. *Noguyan dar-a eke*; тө. *sGrol ma ljang khu*; скр. *Śyāmatārā*

Ерөнхий шинж: шавар; будаг, хэв

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 57790

is one of the most popular deities in Mongolian Buddhism, and so is she in Tibet. She is the manifestation of wisdom, the embodiment of prajnya or insight. Twenty-one representations of Tārā are known, the most popular ones being the White and Green Tārās. In this white form she appears specifically to bestow longevity on her devotees (Fisher 1997:46).

Name: Khal. *Čagaan Dar'ex*; Mong. *Čayan dar-a eke*; Tib. *sGrol ma dkar mo*; Skr. *Sitatārā*

Physical features: hard wood, clay; painting, moulds

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 57789

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

Green Tārā in an amulet box with the signs of the zodiac

This very special amulet box holds the figure of Green Tārā, one of the many manifestations of Tārā, the deity of wisdom and insight. She is usually depicted as a beautiful young woman with peaceful appearance, but she can be semi-peaceful and wrathful as well. The bodhisattva is placed in the middle of a roundish amulet box, which is decorated with the signs of the zodiac. Astrology and planetary influences played a major role in the lives of devotees, and this amulet box could serve as a protective charm against bad influences (Lang-Bauer 2013:50). Ten of the twelve animals, each of which represents a month, are clearly visible, but two were partially cut out of the representation, probably to follow the triangular shape of the portrayal. The back of the amulet is sealed with a metal plate, this is how the clay figure had been secured in the wooden frame.

Name: Khal. *Nogoon Dar'ex*; Mong. *Noguyan dar-a eke*; Tib. *sGrol ma ljang khu*; Skr. *Śyāmatārā*

Physical features: clay; painting, moulds

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 57790

Гуутай Улаан сахиус

Гоёмсог хэлбэр, зурагтай гуунд Улаан сахиусны жижигхэн баримал байна. Шавраар бүтээж, алтадсан уг баримлыг хатуу модон гуунд хийж ар талд нь жижигхэн модоор тэвхдэж тогтоожээ. Бурханы хэлбэрийг гарган хатуу модоор сийлбэрлэсэн уг хайрцагт баримлыг нимгэн модоор ар талд нь тогтоожээ. Улаан сахиус бол бурханы шашныг хамгаалагч юм (Thukral 2013/2014:204). Монголчууд бурханы шашин дэлгэрэхээс өмнө Улаан сахиусыг шүтэж байсан бөгөөд Далай лам Содномжамц түүнийг бурханы шашны хамгаалагч хэмээснээр төвөдүүд хожим авчээ (Nebesky-Wojkowitz 1996:88). Тэргүүнийг нь тойрсон дүрэлзэх гал, хүний гавлан зүүлт, дайчин байдал түүний догшин төрхийг улам тодруулдаг. “Их хуяг дуулга” гэсэн утгатай Бэгз гэдэг нь түүний гавлан зүүлт, хятад загварын дайчны хувцасны гадуур өмссөн барын арьсан өмсгөл сэлтээс гаралтай (Lundy 1968:605). Түүний дайчин баатарлаг байдал, мөн Богд гэгээний хамгаалагч гэдгээрээ монголын бурханы шашинд чухал дүр юм. Мөн цамын ёслолын үеэр ч гол дүр болдог. (Pegg 2001:158).

Нэр: Бэгз, Улаан сахиус; мон. *Begje, Biḡji, Ulayan sakiyulsun*; тө. *Beg tse*

Ерөнхий шинж: шавар, мод; будаг, хэв

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 57791

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Amulet box with Begtse

This beautifully painted and shaped amulet box is the home of a miniature statue of Begtse. The figure is made of clay, then painted gold, and placed into a hard wood box that had been closed on the back with a tiny wooden plate. The box itself is solid wood, the middle of which is carved out in a vault shape, and in this chamber the figure is secured with a thin plate from the back. Begtse is a dharmapala or a protector of the Buddhist teachings (Thukral 2013/2014:204). He was originally a pre-buddhist deity of the Mongols, only later adopted by Tibetans, when Bsod nams rgya mtsho turned him into a protector of Buddhism (Nebesky-Wojkowitz 1996:88). His fierce appearance is usually accented with flames around his head, a necklace of human skulls and martial posture. The name Begtse, which means ‘hidden coat of mail’, originates from his custom of wearing a garland of skulls and a tiger skin over his Chinese-style warrior’s costume (Lundy 1968:605). Due to his military prowess, and because he was the protector of the Bogdo gegeens, and in this way of the whole nation, he was an important figure in Mongolian Buddhism, and he plays an important role during Tsam ceremonies, too (Pegg 2001:158).

Name: Khal. *Begj, Ulaan saxius*; Mong. *Begje, Biḡji, Ulayan sakiyulsun*; Tib. *Beg tse*

Physical features: clay, hard wood; painting, moulds

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 57791

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 57790

№ 57791

Цагаан Жамбал

Цацыг Төв Азийн нутагт мөргөлчид, шашны бус эгэл ардууд бурханы шашны янз бүрийн урсгалын дэг ёсыг сахихад ашиглаж ирсэн бөгөөд голдуу ариун шүтээнээ хадгалах сав болгон хэрэглэдэг (Kelényi 2013:53). Хэдийгээр цацыг ихэвчлэн шавраар хийж үйлдвэрлэлийн зардлыг бага байлгаж сүсэгтнүүдийг худалдаж авах боломж олгох үүднээс юм болов уу энгийн хатаадаг боловч энэхүү бүтээлийг гуулиар хийсэн нь шавраар хийснээс урт настай гэдэг нь ойлгомжтой. Жанрайсэг бурханы хувилгаан дүр гэгддэг Цагаан Жамбалыг луу унаснаар дүрсэлсэн уг цацны өө сэвийг нямбай даржээ. Баруун мутартаа Бурхан багш, ном, хуврагад байх нандин чанар эрдэм дээд чухаг гурван эрдэнийн бэлгэдэл сэрээг барьжээ. Хагас хилэнт сахиусуудын гарт байх зэр зэвсэг хүний ухамсарыг хордуулдаг мунхаглал, шунал, уур гурван хорыг төлөөлнө (Beer 1996:285). Цацын ар талд *Um A Hum* тарнийг бичсэн байна.

Нэр: Цагаан Жамбал; мон. *ᠴᠠᠭᠠᠨ ᠵᠠᠮᠪᠠᠯᠠ*; тө. *Dzambha la dkar po*; скр. *Sitajambhala*

Гарал: Монгол, XIX зуун

Ерөнхий шинж: 6.5×5×2 см; гууль; цутгамал

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 55889

Цуглуулсан: Төвдөөс, 1904 оны 12 дугаар сарын 20

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 55889

White Jambhala (Sitajambhala)

The *tshatshas*, these small votive offerings had been used throughout Central Asia by pilgrims and lay people alike, to designate the fulfillment of a vow in various Buddhist teachings and often they worked as reliquaries (Kelényi 2013:53). Although most *tshatshas* are made of clay then simply dried, probably to lessen the cost of production and so to make them affordable for all devotees, this piece is moulded brass, which is definitely able to serve the practitioner longer than the clay ones. This is an elaborately chiselled *tshatsha*, which portrays White Jambhala riding a dragon, who is believed to be an emanation of Avalokiteśvara. In his right hand he holds a trident that symbolizes the Three Jewels (*triratna*) of the Buddha, Dharma and Sangha, and as a weapon in the hands of semi-wrathful deities, it symbolizes the destruction of the three poisons of ignorance, desire and aggression (Beer 1996:285). On the back of this plaque we can see the *Om Ā Hūm* mantra.

Name: Khal. *Cagaan Jambal*; Mong. *ᠴᠠᠭᠠᠨ ᠵᠠᠮᠪᠠᠯᠠ*; Tib. *Dzambha la dkar po*; Skr. *Sitajambhala*

Origin: Mongolia, 19th century

Physical features: 6.5×5×2 cm; brass; cast

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 55889

Acquisition: collected in Tibet, 20 December 1904

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu

№ 58157

Гуутай хоёр цац (Намерай, Ачала)

Уг модон гуунд Намерай, Ачала бурханыг дүрсэлсэн хоёр цац байна. Хойд зүгийг сахигч Намерай зүүн талд нь, догшин дүрт ядам Ачала (Хөдөлшгүй) баруун талд нь байна. Бирузана бурханыг энэтхэгт хамгаалалт, сүр жавхлангийн бэлгэдэл болгон уламжилж ирсэн шүхэртэй дүрсэлдэг. Эхэндээ эд баялгийн бэлэг тэмдэг байсан ч энэтхэгийн бурханы шашин түүнийг бурхан чакравартин буюу ертөнцийн хаан болохын бэлгэдэл болгон авчээ (Beer 1996:176). Ачала VIII, IX зуунд энэтхэгт ихэд алдартай байжээ. Түүнийг ад зэтгэрийг дарагч болох тухай олон бичвэр байдаг (Donaldson 2001:219). Тиймээс баруун мутартаа илд далайснар түүнийг дүрсэлжээ. Энэ нь гэгээрэлд хүрэх зам мөрд буй бүхий л бэрхшээлээс хамгаалах гэсэн санаа юм. Гоёмсог сийлбэрлэсэн гууны голд шавар цац байрлуулахад зориулан дугуй нүх гаргажээ. Нүүрийг нь шиллэхийн оронд модон хаалт хийсэн нь нүүдлийн үед авч явахад, зарим үед нууж далдлахад хялбар ажээ.

Нэр: 1) *Намерай*; Ачала, мон. 1) *Namtoyisarai* 2) *Acala*; тө. 1) *rNam thos sras* 2) *Mi g.yo ba*; скр. 1) *Vaiśravaṇa* 2) *Acala*

Гарал: Монгол

Ерөнхий шинж: 10×9×5.5 см; шатаасан шавар, мод; алтадсан, будсан, хэвэнд цутгасан, сийлбэр

Байршил: Угсаатны зүйн музейн Ханс Ледерийн цуглуулга (Будапешт)

Бүртгэлийн дугаар: 58157

Цуглуулсан: Монголоос, 1905 оны 2 дугаар сарын 15

Мөн үзэх: moncol.net; collection.neprajz.hu

Charm box with two tshatshas (Vaiśravaṇa and Acala)

This is a wooden amulet box with two clay reliefs or *tshatshas*, that depict the deities Vaiśravaṇa and Acala. Vaiśravaṇa, the guardian of the Eastern direction is on the left, while Acala, the wrathful meditational deity, is on the right. Vaiśravaṇa is often depicted with an umbrella, that is a traditional Indian symbol of both protection and royalty. Originally it was a symbol of secular wealth, but Indian Buddhism adopted it as a symbol of the sovereignty of the Buddha as universal monarch (Beer 1996:176). Acala was popular in India in the 8th and 9th centuries. In various texts he is referred to as the destroyer of all demons and obstacles (Donaldson 2001:219). This is why we can see him in martial posture, with a sword in his raised right hand, which is to prevent all difficulties that arise on the path to enlightenment. The box itself is a delicately carved piece, in the middle of which two roundish hollows had been formed for the clay *tshatshas*. Instead of a glass front cover, a wooden plate is inserted that makes it easier to carry during pilgrimage, or to hide the representations from the uninitiated eyes.

Name: Khal. 1) *Namtai*; Mong. 1) *Namtoyisarai* 2) *Acala*; Tib. 1) *rNam thos sras* 2) *Mi g.yo ba*; Skr. 1) *Vaiśravaṇa* 2) *Acala*

Origin: Mongolia

Physical features: 10×9×5.5 cm; baked clay, hard wood; gilding, painting, moulds, carving

Location: Museum of Ethnography, Hans Leder Collection (Budapest)

Inventory number: 58157

Acquisition: collected in Mongolia, 15 February 1905

See also: moncol.net; collection.neprajz.hu